

Wopera Zsuzsa: A határon átnyúló családjogi vitákkal kapcsolatos eljárások*

Bevezetés

Uniók tagságunk tíz éve kiváló apropóként szolgál arra, hogy számvetést készítsünk a tekintetben, hogy az uniós jog mennyiben tudta előmozdítani a határon átnyúló családjogi viták rendezésével kapcsolatos jogbiztonságot és kiszámíthatóságot, és mennyire tekinthető sikeresnek a nemzetközi családjogi jogviták megoldásában. A téma azért is különösen aktuális, mert egy friss statisztika szerint 2014. januárjában 14 millió uniós polgár él tartósan állampolgárságától eltérő államban, akik elsősorban munkavállalási céllal, másodsorban családi okból hagyják el saját országukat. Ma már széles körben ismert, hogy folyamatosan nő nemzetközi családok száma, az EU-ban minden hetedik házasság nemzetközi párok közötti, és minden hatodik házasságfelbontás szintén a nemzetközi párokat érinti.¹

Alegria Borrás, az európai családjog legelismertebb kutatója szerint, szerint a „családjog új fejezetet nyitott az európai integráció történetében. Ezen a területen rövid idő alatt napvilágot látott uniós jogalkotási aktusok megváltoztatták a családok nemzetközi magánjogi szabályozásának átfogó képét Európában. Az uniós polgárok családjoggal kapcsolatos érdekei egyértelműen tükröződnek abban, hogy az emberek többsége² elvárja az Uniótól, hogy szerepet vállaljon a tagállamok közötti családjogi szabályozás megkönnyítésében.”³

A családjog a tekintetben is új fejezetet jelent az uniós jogban, hogy olyan problémákat hozott felszínre, melyek korábban nem léteztek,

Jelen tanulmány keretei között azokat a gyakorlati problémákat veszem sorba, mellyel a jogalkalmazók, bírók és jogi képviselők, egy határon átnyúló családjogi vita eldöntése körében a leggyakrabban szembesülhetnek.

1. Helyzetkép: a hatályban lévő uniós szabályok

2014. májusában három uniós norma van hatályban a több államra kiterjedő vonatkozású családjogi jogvitákra vonatkozóan.

Az ún. új Brüsszel II. rendelet⁴ (másképpen: Brüsszel IIa. rendelet) tárgyi hatálya alá a családjogi ügyek két nagy csoportja tartozik: a házassági ügyek, és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek. A rendelet 1. cikkének (1) és (2) bekezdései határozzák meg, hogy milyen jogviták tartoznak ebbe a körbe.

* Jelen tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj keretei között készült, és a 2014. május 9-én, a 35. Jogász Vándorgyűlésen tartott előadás szerkesztett változata.

¹ Az uniós polgárok jogainak érvényesítése előtt álló akadályok lebontása, COM (2010) 603.

² Egy 2006-os Eurobarometer felmérés szerint az uniós polgárok 60 %-a várja el ezt az Uniótól a házassági felbontására vonatkozó jog tekintetében, a gyermekek feletti szülői felügyeleti joggal kapcsolatos jogalkotás tekintetében ez az elvárás 67 %-os. A fiatal generáció (15-24 év) uniós jogalkotással kapcsolatos elvárásai a családjog terén még ennél is magasabb értékeket mutatnak. Flash Eurobarometer, No. 188. Family Law, Analytical Report, October. 2006. 10-13. o. http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl188b_en.pdf

³ Alegria Borrás: Lights and shadows of Communitarisation of Private International Law: Jurisdiction and Enforcement in Family Matters with regard to relations with third States, in: The External Dimension of EC Private International Law in Family and Succession Matters, eds: Alberto Malatesta, Stefania Bariatti, Fausto Pocar, Cedam, 2008. Padova. 99. o.

⁴ A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről, HL 2003. 12.23.

A Róma III. rendelet⁵ a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog szabályait rendezi, míg a tartási rendelet⁶ valamennyi családi, rokoni kapcsolatból, házasságból, házassági rokonságból eredő tartási követelésre irányadó, miközben a hágai jegyzőkönyv⁷ ugyanezen jogvitákra alkalmazandó jogot határozza meg.

E rendeletek, és a jegyzőkönyv alkalmazásával kapcsolatos egyik kulcskérdés vitathatatlanul a házasság, házastárs definíciójának meghatározása.

2. A házasság értelmezése körüli viták

Az új Brüsszel II. rendelet esetében a szakirodalom korábban egységes⁸ volt a tekintetben, hogy a rendelet hatálya alá tartozó házasság fogalma alatt csak a különnemű párok monogám együttélési formája értendő, és nem tartozik a rendelet hatálya alá az azonos nemű párok házassága, ill. az egyéb regisztrált élettársi kapcsolatok.

Ez az értelmezés azonban az elmúlt években sokat változott,⁹ tekintettel arra, hogy egyre több európai államban¹⁰ köthetnek házasságot az azonos nemű személyek is, és az így kötött házasság anyagi érvényességének megítélése, és felbontása egy másik tagállamban komoly jogalkalmazási dilemmát jelenthet.

A rendelet alkalmazásáról 2014. április 15-én napvilágot látott Bizottsági jelentés nem tér ki erre a problémára, a házassági ügyek körében mindössze a 2005. évi Zöld könyvben már részletesen elemzett, a vagylagos joghatósági szabályokkal kapcsolatban kialakult káros gyakorlatra, az ún. „bírószágra rohanásra” utal, ill. a házassági ügyek körében a joghatósági megállapodása hiánya miatt következményekre.¹¹

Már az új Brüsszel II. rendelettel kapcsolatban is megjelent a szakirodalomban a házasság intézményének ún. autonóm értelmezése¹² ami azt jelenti, hogy egy ügyben releváns házasságot a tagállam bíróságának saját nemzeti szabályaitól függetlenül, az uniós norma érvényesülésének célját szem előtt tartva, a nemzeti jogban meghatározott létezési,

⁵ A Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról, HL, 2010. 12. 29.

⁶ A Tanács 4/2009/EK rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről, HL 2009. január 10.

⁷ A Tanács 2009/941/EK határozata (2009. november 30.) a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2007. november 23-i hágai jegyzőkönyvnek az Európai Közösség általi megkötéséről, HL L 331. 2009. december 16. A hágai jegyzőkönyv szövege magyar nyelven a tanácsi határozat mellékleteként érhető el.

⁸ Ld. Thomas Rauscher: *Europaisches Zivilprozessrecht*, Kommentar, Sellier, München, 2004. 537. o. vagy Kengyel Miklós- Harsági Viktória: *Európai polgári eljárásjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 210. o.

⁹ Lásd erre vonatkozóan pl: Alegria Borrás: *From Brussels II to Brussels II bis and Further*, in *Brussels II BIS: Its Impact and Application in the Member States* (Katharina Boele-Woelki & Cristina González-Beilfuss) Antwerp, Intersentia, 2007. 22. o. vagy Ian Curry-Sumner: *Uniform patterns regarding same-sex relationships*, in: *International Law Forum*, 2005-7 (3), pp. 9-14.

¹⁰ Eddig Hollandia, Belgium, Spanyolország, Svédország, Norvégia, Dánia, Izland, Portugália, Franciaország és az Egyesült Királyság döntött a házasság jogintézményének megnyitásáról az azonos neműek számára.

¹¹ A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i 220162003/EK tanácsi rendelet alkalmazásáról, COM (2014) 225.

¹² Lásd pl. Magnus-Mankowski (eds.): *Brussels IIbis Regulation*, Munich: Sellier, European Law Publishers, 2012, p. 57. o. vagy Maarja Torga: *Party autonomy of the spouses under the Rome III Regulation in Estonia – can private international law change substantive law?* 2012. Afl. 4. NJPR, 549. o.

érvényességi kritériumoktól elszakadva kell megítélni. Jelentős különbségek vannak a kommentátorok között a tekintetben, hogy vajon egy ilyen autonóm definíció magában foglalhatja-e a nem hagyományos házassági formákat, mint pl. az azonos neműek házassága. Az új Brüsszel II. rendelet félreérthető ezen a ponton, és házasságokra utal, holott a rendelet 1. sz. melléklete kifejezetten feleségre és férjre hivatkozik.

A magunk részéről kételyeket fogalmazunk meg a tekintetben, hogy lehetséges-e a házasságot egy uniós norma alkalmazása szempontjából autonóm módon értelmezni, tekintettel arra, hogy az eljáró bíróságnak a per tárgyát képező házasság létezését és érvényességét vizsgálnia kell, egyébként nem dönthet annak felbontásáról, ill. a különválásról.

A magyar jogban a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. 37. §-a¹³ szerint a házastársak személyes joga alapján kell megítélni a házasság anyagi és alaki érvényességét, ami azt jelenti, hogy két azonos nemű személy személyes joga szerint érvényes házasságát a házasság felbontására irányuló eljárásban érvényesnek kell tekinteni.

Ebben az esetben azonban már nem beszélhetünk olyan jellegű autonóm értelmezésről, mint ahogyan vizsgálhatja a nemzeti jogalkalmazó pl. a szokásos tartózkodási hely kritériumát, vagy azt, hogy a nemzeti jog szerinti közjogi minősülő jogvita egy uniós norma alkalmazása szempontjából magánjogi vonatkozású-e, és ún. polgári ügynek minősül-e.

A tekintetben természetesen autonóm módon kell vizsgálni a házasságot, hogy azt nem a joghatósággal rendelkező bíróság nemzeti anyagi joga szerint minősíteni (melyet a Róma III. rendelet 13. cikke lehetővé tesz), hanem a fórum házassággal kapcsolatban alkalmazandó kollíziós szabályai szerint, ami – a magyar jogban – a házastársak személyes jogára mutat.

A Róma III. rendeletet a házasság felbontására és a különválásra kell alkalmazni olyan esetekben, amelyek több állam jogához kapcsolódnak. (1. cikk (1) bekezdés)

A rendelet következetesen a „házastárs” fogalmával dolgozik, ami kizárja a rendelet tárgyi hatálya alól a regisztrált együttélési formákat, ugyanakkor magában foglalja az azonos nemű házastársakat is.¹⁴

A házasság, házastárs fogalmának értelmezése e rendelet alkalmazása szempontjából is kulcsfontosságú, hiszen a Róma III. rendelet alapelve a házastársak rendelkezési jogának garantálása: a házastársa jogválasztása.

Ennek persze vannak korlátai, és nemcsak abból a szempontból, hogy a házastársak csak olyan jogot választhatnak a házasságuk felbontására, melyhez szoros kapcsolat fűzi őket, hanem más okból is. Így pl. a rendelet 10. cikke rendelkezik arra az esetre, ha a felek olyan jogot választottak, amely nem rendelkezik a házasság felbontásáról, vagy az egyik házastársnak neme miatt nem biztosít azonos jogokat a házasság felbontásához vagy a különváláshoz, akkor az eljáró bíróság országa szerinti jogot kell alkalmazni.

A Róma III. rendelet lehetővé teszi, hogy az *eljáró fórum házasság fogalmával kapcsolatos rendelkezései* korlátozzák a felek rendelkezési jogát, ami a rendelettel kapcsolatban megfogalmazható legerőteljesebb kritika.

¹³ Nmjtvr. 37. § (1) A házasság érvényességének anyagi jogi feltételeit a házasulandóknak a házasságkötés idején fennálló közös személyes joga szerint kell elbírálni. Ha a házasulók személyes joga a házasságkötés idején különböző, a házasság csak akkor érvényes, ha ennek anyagi jogi feltételei mindkét házasuló személyes joga szerint megvannak. (2) A házasságkötés érvényességének alaki kellékeire a házasságkötés helyén és idején hatályos jog irányadó.

¹⁴ Ebben a kérdésben megingathatatlan tűnik a szakirodalom. Lásd pl. Katharina Boele-Woelki: For Better or for Worse: The Europeanization of International Divorce Law, in: Yearbook of Private International Law, Vol. XII. 2010. Sellier, Munich 2011. 13. o.

A házastársak rendelkezési jogának gyakorlása a házasság felbontásával kapcsolatos eljárásokkal kapcsolatban azonban problémásnak bizonyulhat, ha a házasság felbontására alkalmazandó jog eltérő házasság fogalmat tartalmaz, mint a fórum nemzeti joga vagy a fórum házassággal kapcsolatban alkalmazandó kollíziós szabályai. Ezt a problémát a Róma III. rendelet 13. cikke hangsúlyozza, amely a házastársaknak a házasságuk felbontására alkalmazandó jog megválasztásának szabadságát *indirekt módon* korlátozza. Ha a fórum nem bontaná fel a házasságot, mert a feleket nem tekinti házasnak, akkor a felek azon szabadsága, hogy megállapodhatnak a házasságuk felbontására alkalmazandó jogról, értelmetlenné válik. A Róma III. rendelet azon az elképzelésen alapul, hogy a nemzetközi párok házasságot köthetnek és lehetőségük van (a fórum szemszögéből) a házasságot kötni külföldön is. Ha a fórum szigorúan nem létezőnek tekint bizonyos külföldi házasságokat a házasság felbontásával kapcsolatos eljárásokban (még akkor is, ha az ilyen házasságok a külföldi államban érvényesek is) nem lehetséges a házastársak családi kapcsolataikat alakító rendelkezési jogáról beszélni annak érdekében, hogy státuszukat fenntartsák külföldön.¹⁵

A Róma III. rendelet 13. cikke megengedi a tagállamok bíróságainak, hogy elutasítsák a házasság felbontására irányuló kérelmet, ha a szóban forgó tagállam joga nem tekinti a bontóper kapcsán a szóban forgó házasságot érvényesnek.

A házasság fogalom eltérő megítélése körében egyes szakirodalmi álláspontok arra is emlékeztetnek, hogy, ha olyan bontópereket, amelyek nem hagyományos együttélésekkel kapcsolatosak (mint pl. az azonos nemű párok kapcsolata) az új Brüsszel II. rendelet szabályai kizárnák a bíróságok hatásköréből, akkor a Róma III. rendelet 13. cikkére utalás szükségessége is csak kivételes esetekben merülne fel, amikor a joghatósági szabályokat a további szabályok határozzák meg, vagy amikor a házasság felbontásának érvényességi kérdése a házassági perben egyfajta előkérdés.¹⁶

3. A kapcsolóelvek problematikája

Mind az új Brüsszel II. rendelet, mind a Róma III. rendelet, mind a tartási rendelet két olyan kapcsolóelvvvel dolgozik, melyek megfelelő értelmezése a gyakorlatban számos problémát vet fel: a szokásos tartózkodási hely és az állampolgárság. Ez utóbbi akkor jelent gondot, ha a személy kettős állampolgársággal rendelkezik.

A családjogi tárgyú rendeletek elsődleges kapcsolóelve a házastárs, élettárs, tartásra jogosult, szülő vagy gyermek szokásos tartózkodási helye, azonban egyetlen jogforrás sem definiálja a szokásos tartózkodási hely fogalmát és nem határozza meg megállapításának kritériumait.

A szakirodalom egységesnek mutatkozik abban, hogy a fogalomnak az egyes rendeletek, ill. egyezmények, jegyzőkönyvek céljára és rendeltetésére tekintettel *autonóm jelentést* és tartalmat kell tulajdonítani. Ez azzal a következménnyel jár, hogy a jogalkalmazónak minden esetben egyedileg kell eldöntenie - az alkalmazandó norma célját szem előtt tartva -, hogy a joghatóság vagy alkalmazandó jog szempontjából releváns személy rendelkezik-e, vagy rendelkezett-e szokásos tartózkodási hellyel egy tagállamban.

A kapcsolóelveknek nemcsak joghatósággal rendelkező bíróság meghatározása, hanem a felek által, a házasságuk felbontására, különválásukra, ill. a tartási kötelezettségre alkalmazandó jog megválasztása szempontjából is jelentősége van.

¹⁵ Maarja Torga: Party autonomy of the spouses under the Rome III Regulation in Estonia – can private international law change substantive law? 2012. Afl. 4. NJPR, 548. o.

¹⁶ Maarja Torga: Party autonomy of the spouses under the Rome III Regulation in Estonia – can private international law change substantive law? 2012. Afl. 4. NJPR, 548. o.

3.1. A szokásos tartózkodási hely által felvetett dilemmák

Az Európai Unió Bírósága az új Brüsszel II. rendeletre vonatkozó eddigi joggyakorlata során csak a gyermek szokásos tartózkodási helyét értelmezte, a házastársét nem.

A külföldi szakirodalom két, munkavállalással összefüggésben nyújtott támogatással kapcsolatos esetet idéz leggyakrabban, ahol a Bíróság által, a szokásos tartózkodási hellyel kapcsolatban tett megállapítások vonatkoztathatók olyan személy tartózkodási helyének meghatározására, aki saját akaratából, maga dönt tartózkodási helyéről. A Swaddling ügy¹⁷ mellett a Magdalena Fernandez ügy szolgáltat támpontot a szokásos tartózkodási hely értelmezéséhez.

Ebben az ügyben a felperes, Pedro Magdalena Fernandez, aki spanyol állampolgárként 1965-től Belgiumban tanult, 1986-tól az Európai Bizottság alkalmazásában állt. 1980. októberében kilenc hónapra hazautazott Torreviejába. 1987-től 1992-ig külföldi munkavégzési támogatásban részesült az Unió Személyzeti Szabályzata szerint. Mikor a Bizottság ezt a támogatást megvonta tőle, Fernandez arra hivatkozott, hogy az, a Személyzeti Szabályzat szerint jár neki, mert lakóhelyétől távol dolgozik. Az ügy az Európai Bíróság elé került, aki rámutatott arra, hogy a szokásos tartózkodási hely az a hely, ahol az érintett tisztviselő letelepedett azzal a szándékkal, hogy az, tartós jellegű, állandó vagy szokásos központja legyen az érdekeltségeinek. A szokásos tartózkodási hely meghatározása céljából minden olyan ténybeli körülményt figyelembe kell venni, ami efféle tartózkodásra utal. A Bíróság megállapította, hogy Magdalena Fernández szokásos tartózkodási helye 1965-1986-ig Belgiumban volt. Az a körülmény, hogy ideiglenesen visszautazott Spanyolországba nem jelenti azt, hogy áthelyezte volna érdekeltségeinek szokásos központját Spanyolországba, vagyis a szokásos tartózkodási helye Belgiumban maradt.¹⁸

¹⁷ Ld. erre vonatkozóan részletesen:

¹⁸ C-452/93. Pedro Magdalena Fernandez kontra Európai Bizottság, 22-23. pontok.

1.1.2. A nemzeti jogok eltéréseire történő hivatkozás

A Róma III. rendelet esetében az uniós jogalkotó másképpen oldotta meg a fent nevesített problémát, amikor az egyes tagállamok által nem preferált összetételű házasságok felbontása kerül szóba. A rendelet 13. cikke lehetővé teszi, hogy amennyiben a megerősített együttműködésben résztvevő tagállam nemzeti joga (...) a szóban forgó házasságot nem tekinti érvényesnek, e tagállam nem kötelezhető arra, hogy házasságfelbontást mondjon ki.¹⁹

Ez azt jelenti, hogy a joghatósággal rendelkező bíróság, melyet az új Brüsszel II. jelöl ki, lényegében megtagadja a Róma III. rendelet szerint alkalmazandó jog alkalmazását, és így a házasság felbontását, arra hivatkozással, hogy a felbontandó házasságot e tagállam nemzeti joga nem tekinti érvényesnek (létezőnek).

Így előállhat egy olyan, a jogbiztonság és a kiszámíthatóság szempontjából elfogadhatatlan helyzet, hogy egyetlen joghatósággal rendelkező tagállami bíróság sem „hajlandó” felbontani a felek házasságát, mert az, a nemzeti joga szerint érvénytelen (helyes magyar terminológia szerint: nemlétező)

Ez azért különösen problematikus, mert az új Brüsszel II. rendelet nem teszi lehetővé a joghatósági megállapodást házassági ügyekben. Ezen a szabályozási szigoron a rendelet felülvizsgálatakor feltétlenül változtatni kell, azaz elengedhetetlen a joghatósági megállapodás lehetővé tétele a házassági ügyekben, ill. *ultima ratio*-ként az ún. *forum necessitatis* bevezetése. Ezzel elérhető lenne, hogy abban az esetben, ha a joghatósággal rendelkező bíróságok mindegyike olyan tagállamban található, amelynek joga a szóban forgó házasságot érvénytelennek (nemlétezőnek) tekinti, akkor is lenne olyan, ún. szükségképpen fórum, mely a házasságot felbontja.²⁰

Ezek a kiegészítések számos problémát megoldának - még akár az azonos nemű párok házasságának felbontásától való félelem miatt a Róma III-tól való távolmaradást is -, és nagyobb részvételre ösztönözhetnék a tagállamokat, azzal is, hogy okafogyottá tennék a rendelet 13. cikkének alkalmazását.

E kiegészítés véghezvitele azért lenne különösen fontos, mert minden kétséget kizáróan ez a rendelkezés tántorította el a megerősített együttműködésben való részvételtől Finnországot és Svédországot. Svédországnak a Rendelettel kapcsolatos kritikája azon álláspontján alapult,

¹⁹ E rendelkezésnek a beiktatása kétségkívül azon tagállamok részére tett gesztus volt, akik a tradicionális családjogi értékek talaján kizárólag a különmemű párok házasságát ismerik el, ami egy álláspont kifejezése a nemzeti jogalkotó részéről, de nem feltétlenül alkalmazandó a nemzetközi elemmel rendelkező családjogi jogvitákban.

²⁰ Ez a megoldás már 2010-ben szerepelt az uniós jogalkotás napirendjén. Lásd erről: Európai Unió Tanácsa 2010/0067. (CNS) JustCiv. 231. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/hu/10/st17/st17710.hu10.pdf>

mely szerint nem tud elfogadni olyan megoldásokat, amelyek bizonyos helyzetekben korlátozzák a házasság felbontásának lehetőségét.

A svéd álláspont szerint a házasság felbontásához való jog – csakúgy mint a házastárs megválasztásához való jog – alapvető jog. Svédország úgy vélte, hogy a megerősített együttműködésről szóló rendeletjavaslat 2010. novemberi változata szerinti 7a cikk²¹ (ma a 13. cikk) olyan megoldásokat tartalmaz, amelyek a gyakorlatban egyes csoportok esetében a házasság felbontásához való jogot korlátozó kivételeket teremtenek.²²

Álláspontom szerint ugyanakkor kivitelezhető lenne az autonóm értelmezés mind a házasság, mind a házastárs fogalmával kapcsolatban, kizárólag az uniós jog hatálya alá tartozó ún. több államra kiterjedő házassági, ill. azzal összefüggő, vagy abból eredő jogviták esetében, ami nem járna azzal a következménnyel, hogy az adott tagállamnak fel kellene adnia nemzeti szabályozását, az azok alapjául szolgáló értékrendet, mindössze azt, hogy ezekben a jogvitákban azoktól el kellene szakadnia.

1.2. A polgári ügy értelmezése a családjogi jogvitákban

Az eddigi, Európai Bíróság elé került, családjogi tárgyú jogvitákban azok az ügyek vetettek fel értelmezési problémát, ahol olyan határozat más tagállamban történő végrehajtásáról kellett dönten, mely a végrehajtás szerinti tagállamban egyértelműen a közjog hatálya alá tartozott, így az új Brüsszel II. rendelet tárgyi hatályának azon eleme került vizsgálat alá, mely a „polgári ügy” minősítésre vonatkozott.

A rendelet 1. cikke egyértelműen kimondja, hogy a rendeletet a bíróság jellegére való tekintet nélkül a házassági és szülői felelősséggel kapcsolatos *polgári ügyekben* kell alkalmazni, melyet a rendelet céljának függvényében önállóan, autonóm módon kell értelmezni.

Az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: Bíróság) C-435/06. sz. „C” *felperes ügyben* 2007. november 27-én hozott ítélete²³ éppen ennek a fogalomnak a helyes értelmezését segíti elő, és kiszélesíti a rendelet hatálya alá tartozó szülői felelősséggel kapcsolatos jogviszonyok körét.

Ebben az ügyben egy finn bíróság nyújtott be előzetes döntés iránti kérelmet a Bírósághoz 2006-ban, annak megállapítását kérve, hogy a rendeletben meghatározott polgári ügyek fogalmába tartozik-e az olyan, svéd szociális bizottság által, a gyermek állami gondozásba vételére és elhelyezésére vonatkozó döntés, amely mind Svédországban, mind Finnországban egyértelműen a közjog hatálya alá tartozik.

A Bíróság döntésében kifejtette, hogy bár a gyermek állami gondozásba vétele nem szerepel kifejezetten azon ügyek között, amelyek a rendelet 1. cikke (2) bekezdésének megfelelően a szülői felelősségre vonatkoznak, ez a körülmény azonban nem zárhat ki valamely gyermek állami gondozásba vételéről szóló határozatot a Rendelet hatálya alól. Az 1. cikk (2) bekezdésében említett „különösen” kifejezés ugyanis azzal jár, hogy az e rendelkezésben szereplő felsorolás *példálózó*. Ezenkívül a Rendelet (5) preambulum-bekezdéséből

²¹ 7a cikk; Eltérések a nemzeti jogban

E rendeletben semmi nem kötelezi az olyan résztvevő tagállamok bíróságait, amelyeknek joga nem rendelkezik a házasság felbontásáról, vagy a szóban forgó házasságot a felbontási eljárás céljából érvénytelennek tekinti, arra, hogy e rendelet alkalmazásában házasságfelbontást mondjanak ki. JustCiv 213. 17045/10. 2010. november 26. További érdekesség, hogy a 2010. márciusában napvilágot látott rendeletjavaslat [COM (2010) 105.] még nem tartalmazta ezt a cikket.

²² Európai Unió Tanácsa JustCiv. 214. számú feljegyzése, 2010. december 1. 9. o.

²³ „C” ügyében indult eljárás, C-435/06. sz. ügy. EBHT 2007. I-10141.

következik, hogy annak érdekében, hogy minden gyermek számára egyenlőséget biztosítsanak, a rendelet kiterjed a szülői felelősségre vonatkozó valamennyi határozatra, beleértve a gyermek védelmére vonatkozó intézkedéseket is.²⁴

A polgári ügy Rendelettel kapcsolatos értelmezését erősítette meg a Bíróság a 2009-ben kihirdetett „A” felperes ügyben hozott ítéletében is.²⁵

A legújabb, az új Brüsszel II. rendelettel kapcsolatban a Bíróság által ítélettel lezárt ügyben szintén a rendelet tárgyi hatálya, a polgári ügynek minősülés volt a kérdéses, egy gyermek bentlakásos intézményi gondozásba helyezését elrendelő határozat végrehajthatóvá nyilvánítása kapcsán, a *Health Service Executive kontra S. C., A. C. C-92/12. sz. PPU sz. ügyben*.²⁶

A tárgyi hatály kérdését felvető problémát ebben az ügyben²⁷ az jelentette, hogy a kérdést előterjesztő írásbeli bíróság szerint az ügyben szabadságelvonó intézkedésről van szó, és a rendelet 1. cikke (3) bekezdésének g) pontja szerint a rendelet nem alkalmazható gyermekek által elkövetett bűncselekmények eredményeként tett intézkedésekre.

Az Európai Bíróság – eddigi kiterjesztő értelmezését követve – megállapította, hogy a rendelet 56. cikke kifejezetten lehetővé teszi a gyermek másik tagállamban lévő intézményben történő elhelyezését. A rendelet 1. cikke (2) bekezdésének d) pontja és 56. cikke nem hivatkozik kifejezetten a tagállami bíróságoknak a gyermek más tagállamban lévő intézményben történő elhelyezését elrendelő határozatokra, ha ezen elhelyezés terápiás és nevelési célból jár

²⁴ „C” ügyében indult C-435/06. sz. ügy. EBHT 2007. I-10141

²⁵ A Bíróság (harmadik tanács) 2009. április 2-i ítélete (a Korkein hallinto-oikeus (Finnország) előzetes döntéshozatal iránti kérelme) - A által indított eljárás (C-523/07. sz. ügy) EBHT 2009 I-02805.

²⁶ A Bíróság (második tanács) 2012. április 26-i ítélete (a High Court of Ireland (Írország) előzetes döntéshozatal iránti kérelme) — Health Service Executive. kontra S. C., A. C. HL C 133., 2012.5.5.

²⁷ S. C. ír állampolgársággal rendelkező kiskorú, akinek szokásos tartózkodási helye Írországban van. Anyja, A. C., Londonban él. Az előzetes döntéshozatalra utaló határozat nem tartalmaz adatot az apa tartózkodási helyét illetően. A gyermeket 2000-ben önkéntes gondozásba vette a HSE (Health Service Executive), amely az ír állam által gondozásba vett gyermekekért felelős hivatalos hatóság. S. C.-t nagyon kicsi kora óta már számos alkalommal elhelyezték Írországban nevelőszülőknél, valamint nevelőotthonban, illetve bentlakásos intézményben. S. C. különösen sérülékeny, és különleges felügyeletre szorul. Többször is megszökött az elhelyezéséből, és magatartását az erőszakkal, agresszióval és önvesszélyeztetéssel járó tettek jellemzik. Nem járt sikerrel az utóbbi, ír bentlakásos intézményi gondozásba helyezése. A gyermek elszigetelte magát, elutasította a terápiás programban való aktív részvételét, és gyorsan romlott az állapota. Megszökött, és számos öngyilkossági kísérletet hajtott végre. Valamennyi egészségügyi szakember egyetértett abban, hogy a gyermeket saját védelme érdekében bentlakásos intézményi gondozásba kell helyezni, klinikai vizsgálat és azt követően a megfelelő terápiás beavatkozások céljából, de megállapították, hogy Írországban egyetlen intézmény sem felel meg S. C. különleges szükségleteinek. A HSE úgy ítélte meg, hogy a gyermeknek az ápolási, védelmi és jóléti szükségletei megkövetelik, hogy sürgősen bentlakásos gondozásba helyezték Angliában. Az ilyen, kényszerrel történő gondozást az ír jogban „secure care”-nek (örzött gondozásnak) nevezik. A HSE sürgősségi alapon kérte a High Courttól, hogy ideiglenes intézkedéssel rendelje el S. C.-nek a kiválasztott bentlakásos angliai intézményi gondozásba helyezését. Anglia és Wales központi hatóságaként eljáró Lord Chancellor javára eljárva megállapítja, hogy elfogadásra került S. C. bentlakásos intézményi gondozásba helyezése. A HSE átszállította S. C.-t Angliába, ahol a gyermek azóta örzött gondozás keretében tartózkodik. A kérdést előterjesztő bíróság megállapította, hogy az eljárásban részt vevő valamennyi fél, magát a gyermeket kivéve egyetért abban, hogy a bentlakásos intézményi gondozásba helyezés megfelel a gyermek különleges érdekeinek. A kérdést előterjesztő bíróság megállapította, hogy azon kérdés megítélésénél, hogy a 2011. december 2-i végzés a rendelet hatálya alá tartozik-e, abból kell kiindulni, hogy szabadságelvonó intézkedésről van szó. A High Court annak érdekében, hogy határozzon arról, hogy a gyermek angliai bentlakásos intézményi gondozásba helyezését fenn kell-e tartani, úgy határozott, hogy felfüggeszti az eljárást, és az alábbi kérdéseket terjeszti előzetes döntéshozatalra a Bíróság elé: „1) A [...] rendelet tárgyi hatálya alá tartozik-e az olyan határozat, amely határozott időre valamely másik tagállam terápiás és nevelési gondozást biztosító intézményében rendeli el egy gyermek elhelyezését?

szabadságelvonással. Mindazonáltal az ilyen körülmény nem olyan jellegű, mely kizárja e határozatokat a rendelet hatálya alól.

A rendelet hatálya alóli kizárásokat annak 1. cikkének (3) bekezdése írja elő. E rendelkezés g) pontja a rendelet hatálya alól csak a „gyermek által elkövetett bűncselekmények eredményeként tett intézkedéseket” zárja ki, vagyis a bűncselekmény elkövetését szankcionáló fogvatartást. Ebből következik, hogy a szabadságelvonással járó elhelyezés a rendelet hatálya alá tartozik, ha erre az elhelyezésre a *gyermek védelme, nem pedig büntetése érdekében kerül sor*. A bíróság által feltett kérdésre azt a választ kell tehát adni, hogy a rendelet tárgyi hatálya alá tartozik a tagállami bíróságnak a gyermek terápiás és nevelő, más tagállamban lévő bentlakásos intézményben való elhelyezését elrendelő határozata, amely védelmi célból határozott ideig tartó szabadságelvonással jár.²⁸

2. A rendeletek fő kapcsolóelveként megjelölt szokásos tartózkodási hely értelmezése

Mindhárom, már hatályban lévő és alkalmazandó családjogi tárgyú uniós rendeletben, és a tartási rendelet szerves részét jelentő 2007. évi hágai jegyzőkönyvben²⁹ is, mind a joghatóság, mind az alkalmazandó jog elsődleges kapcsolóelve a jogvitában érdekelt személy szokásos tartózkodási helye. Valamennyi rendelet preambulumbekezdései, kommentárjai egyértelműen rögzítik, hogy a szokásos tartózkodási hely fogalomnak az egyes rendeletek alkalmazása körében önálló, autonóm uniós jelentést kell tulajdonítani, elszakadva a nemzeti jog szerinti tartózkodási hely ismérveitől.

Az Európai Jog folyóirat hasábjain korábban megjelent tanulmányaimban³⁰ részletesen elemeztem a szokásos tartózkodási hely ismérveit a határon átnyúló családjogi jogvitákban, így meg kell állapítanom, hogy a fogalomnak akárcsak egy rendelet érvényesülése körében sem mindig lehetséges általános érvénnyel meghatározni a fogalmi elemeit. Ennek indoka az, hogy egészen más tényezőket kell figyelembe venni olyan személy szokásos tartózkodási helyének meghatározása körében, aki szabad akaratából maga dönt tartózkodási helyéről, ill. egy gyermek esetében, akinek szokásos tartózkodási helyét döntően szülei, vagy az őt gondozó személyek határozzák meg. Gyermek esetében egészen más szempontok érvényesülnek egy csecsemőnél, ill. egy iskoláskorú fiatalnál.

Tovább árnyalja a képet, hogy egyes, a szokásos tartózkodási helyet meghatározó tényezőket más-más súllyal kell figyelembe venni a joghatóság, ill. az alkalmazandó jog meghatározásakor, különös tekintettel az időtényező szerepére. Alapul szolgálhat ugyanis az alkalmazandó jog megválasztásához pl. házassági ügyben a felek házasságkötéskor fennálló szokásos tartózkodási helye, ami többszöri elköltöztetést követően, tíz év elteltével már nem biztos, hogy szoros kapcsolatban van a házastársakkal, és az eljáró bíróságnak nem is kell vizsgálni a szokásos tartózkodási hely fennállásának ismérveit. Ez, a szokásos tartózkodási hely joghatósági kapcsolóelvként szolgáló alkalmazásakor nem fordulhat elő.

²⁸ A Bíróság (második tanács) 2012. április 26-i ítélete (a High Court of Ireland (Írország) előzetes döntéshozatal iránti kérelme) — Health Service Executive. kontra S. C., A. C. HL C 133., 2012.5.5. 63-66. pontjai.

²⁹ A Tanács 2009/941/EK határozata (2009. november 30.) a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2007. november 23-i hágai jegyzőkönyvnek az Európai Közösség általi megkötéséről, HL L 331. 2009. december 16. A hágai jegyzőkönyv szövege magyar nyelven a tanácsi határozat mellékleteként érhető el.

³⁰ Wopera Zsuzsa: A szokásos tartózkodási hely meghatározásának kritériumai a határon átnyúló házassági- és szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben, in: Európai Jog, 2013. 2. szám, március 1-10. o. és ugyanő: A szokásos tartózkodási hely meghatározása a határon átnyúló tartási ügyekben és egyes hágai instrumentumok joggyakorlatában, in: Európai Jog, 2013. 3. szám, május 41-47. o.

A fenti okokra visszavezetve *nem lehet általános érvényű szokásos tartózkodási hely fogalmat alkotni* az új Brüsszel II. rendelet esetén, mert annak hatálya alá mind a házassági ügyek, mind a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek tartoznak.

Ügyszintén ez a helyzet a tartási rendelet esetén, hiszen annak hatálya alá a családi, rokoni kapcsolatokból, házasságból, házassági rokonságból, sógorságból eredő tartási követelések tartoznak, így a tartásra jogosult, ill. kötelezett lehet házastárs, élettárs, bejegyzett élettárs, gyermek, szülő, nagyszülő, mely személyek esetén a szokásos tartózkodási hely szintén nem határozható meg közös, egységes szempontrendszer alapján. Ez a helyzet a 2007. évi hágai jegyzőkönyv esetében is.

Mindebből az következik, hogy a több államra kiterjedő vonatkozású családjogi jogvitákban az eljáró bíróságnak minden esetben egyedileg kell eldöntenie, – az alkalmazandó norma célját szem előtt tartva – hogy a joghatóság vagy alkalmazandó jog szempontjából figyelembeveendő személy rendelkezik-e, vagy rendelkezett-e szokásos tartózkodási hellyel egy tagállamban.

3. Ideiglenes és védelmi intézkedések a családjogi jogvitákban

Az Európai Bíróság elé került családjogi tárgyú ügyekben kivételszámba ment, ha egy ügyben nem rendelt el valamely nemzeti bíróság ideiglenes intézkedést.

Az ideiglenes, ill. védelmi intézkedésekről az új Brüsszel II. rendelet 20. cikke rendelkezik,³¹ melynek szabályozási logikája egyrészt a Brüsszeli Egyezmény 24. cikkéből levezethető, másrészt ugyanakkor többletet is tartalmaz az Egyezmény, ill. a Brüsszel I. rendelet 31. cikkéhez képest. A 20. cikk (2) bekezdése szerint ugyanis az ideiglenes intézkedések hatályukat veszítik, ha az ügy érdemét tekintve joghatósággal rendelkező bíróság megtette az általa megfelelőnek ítélt intézkedéseket. A 20. cikk ezáltal hézagmentesen biztosítja a joghatóságot, amelynek során az ügy érdemében joghatósággal rendelkező bíróság bármikor magához vonhatja az ügyet: a végleges határozat meghozatalát a rendelet az ügy érdemében joghatósággal rendelkező bíróság számára tartja fenn.³²

A rendelet által lehetővé tett ideiglenes intézkedések legtöbb esetben valóban a gyermek mindenképp felett álló érdekének figyelembe vételével kerültek elrendelésre (pl. az „A” felperes ügyben, vagy a Health Service Executive ügyben; lásd korábban), de az is jellemző volt, hogy egy gyermek jogellenes elvitele, visszatartása esetén a tagállami bíróság ideiglenes intézkedés elrendelésével próbálta megteremteni a gyermek ott-tartózkodásának jogalapját (pl. Deticek, ill. Povse ügyekben).

Az az ügy, melyben a Bíróság a legbehatóbban elemezte e jogintézményeket, a Purucker ügy volt, ahol az ideiglenes intézkedésekkel kapcsolatos „örök” kérdést merült fel: a rendelet III. fejezete szerint „határozatnak” minősülnek-e ezek az intézkedések, vagyis végrehajthatók-e egy másik tagállamban.

Az alábbiakban e széleskörű joggyakorlat főbb megállapításait összegzem a családjogi ügyekben elrendelhető intézkedésekkel kapcsolatban:

³¹(1) Sürgős esetben e rendelet rendelkezései nem gátolják a tagállam bíróságait abban, hogy az e tagállam joga szerint alkalmazható ideiglenes intézkedéseket – a védelmi intézkedéseket is beleértve – hozzanak a területükön található személyek vagy vagyontárgyak tekintetében, akkor is, ha a rendelet szerint más tagállam bírósága rendelkezik joghatósággal az ügy érdemében.

(2) Az (1) bekezdésben említett intézkedések hatályukat veszítik, ha az e rendelet szerint az érdemi ügyet tekintve joghatósággal rendelkező tagállam bírósága megtette az általa megfelelőnek ítélt intézkedéseket.

³² Juliane Kokott főtanácsnok indítványa, C-523/07 sz. ügyben. Az ismertetés napja: 2009. január 29. 59-60. pont.

- Az új Brüsszel II. rendelet 20. cikke alapján az ügy érdemében joghatósággal nem rendelkező tagállamok bíróságai az alábbi három feltétel fennállása mellett rendelkezhetnek el ideiglenes intézkedést: 1) az adott intézkedés sürgős, 2) az érintett tagállam területén található személyek vagy vagyontárgyak vonatkozásában hozták meg, és 3) ideiglenes (átmeneti) jellegű.³³ Amennyiben e három feltétel egyike nem teljesül, az érintett intézkedés nem tartozik a rendelet 20. cikke (1) bekezdésének hatálya alá.
- Az intézkedések csak olyan gyermekekre vonatkozhatnak, akik az eljáró bíróság tagállamában találhatók. Annak az államnak a bírósága, amelyben a gyermek található, földrajzi közelségéből adódóan ugyanis meg tudja ítélni, hogy kell-e sürgős intézkedést hozni, és ha igen, milyen. Továbbá az intézkedés végrehajtásáról is gondoskodni tud. A 20. cikk (1) bekezdésének feltételei e vonatkozásban teljesülnek.³⁴
- a Jasna Deticek kontra Maurizio Sgueglia C-403/09. PPU. sz. ügyben a Bíróság egyértelművé tette, hogy a rendelet 20. cikke nem értelmezhető oly módon, hogy azon szülő részére, aki jogellenesen elvitte a gyermeket, eszközül szolgáljon a saját jogellenes magatartásával előidézett helyzet meghosszabbítására, illetve nem legitimálhatja e magatartás következményeit.³⁵
- Az Európai Bíróság a Doris Povse kontra Mauro Alpago C-211/10. PPU sz. ügy kapcsán megállapította, hogy a joghatósággal rendelkező bíróság – valamely ideiglenes intézkedés elfogadásával – nem ruházhatja át joghatóságot a 10. cikk b) pontjának iv. alpontja értelmében azon tagállam bíróságaira, amelybe a gyermeket jogellenesen elvitték.³⁶
- A Bíróság a Bianca Purruker kontra Guillermo Valles Pérez C-256/09. sz. ügyben hangsúlyozta, hogy a 20. cikknek a rendelet szerkezetében való elhelyezkedéséből következik, hogy a 20. cikk nem tekinthető a rendelet értelmében vett, érdemi kérdésekkel kapcsolatos joghatóságot biztosító szabálynak. Megállapította, hogy a rendelet végrehajthatóvá nyilvánítási szabályai *nem alkalmazhatók a szülői felügyeleti joggal kapcsolatos*, a rendelet 20. cikkének hatálya alá tartozó ideiglenes intézkedésekre,³⁷ vagyis azok nem minősülnek „határozatnak”, és nem esnek a rendelet végrehajthatóvá nyilvánítási rendszerének hatálya alá, függetlenül attól, hogy milyen eljárás keretében került sor az ideiglenes intézkedés meghozatalára, és, hogy az azt elrendelő bíróság a per érdemére a rendelet 8-14. cikkei alapján rendelkezett-e joghatósággal, vagy sem. Ezzel a Bíróság lényegében kimondta, hogy egy nemzeti bíróság által elrendelt ideiglenes vagy védelmi intézkedés hatálya csak az elrendelő bíróság tagállamának területére korlátozódhat.

4. Univerzális hatály, egyetemes alkalmazás, közrendi vonatkozások

A családjogi tárgyú rendeletek közül a tartási rendelet joghatósági szabályai univerzális hatályúak. Ez azt jelenti, hogy az a körülmény, hogy az alperes szokásos tartózkodási helye egy harmadik államban van (azaz nem valamely uniós tagállamban), nem zárja ki az uniós

³³ „A” által indított eljárásban, C-523/07. sz. ügyben 2009. április 2-án hozott ítélet. EBHT 2009 I-02805. 47. pont.

³⁴ Juliane Kokott főtanácsnok indítványa, C-523/07 sz. ügyben. Az ismertetés napja: 2009. január 29. 57. pont.

³⁵ Jasna Detiček kontra Maurizio Sgueglia C-403/09. PPU. sz. ügyben 2009. december 23-án hozott ítélet 57. pontja. EBHT 2009, I-12193

³⁶ Doris Povse kontra Mauro Alpago C-211/10. PPU. számú ügyben 2010. július 1-jén hozott ítélet. Európai Bírósági Határozatok Tára 2010 oldal I-06673. 50. pont.

³⁷ Bianca Purruker kontra Guillermo Valles Pérez C-256/09. sz. ügyben 2010. július 15-én kihirdetett ítélet 100. pontja. [EBHT 2010 I-07353.]

joghatósági szabályok alkalmazását, és nem lehetséges a nemzeti jog joghatósággal kapcsolatos szabályaira való utalás sem. Ezt a rendelet (15) preambulumbekzdése rögzíti. E tekintetben tehát a rendelet egyértelműen túlmutat a korábbi rendeletek joghatósági rendszerén.

Ez az univerzális hatály szolgál magyarázatul a rendelet egyes joghatósági szabályainak látszólagos következtetlenségére is.³⁸

A rendelet általános hatálya összhangban áll az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok egyetemes jellegével, melyet a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló hágai jegyzőkönyv 2. cikke rendez.

Ez azt jelenti, hogy a jegyzőkönyvet abban az esetben is alkalmazni kell, ha az alkalmazandó jog a jegyzőkönyv alá nem író állam joga (nem Szerződő állam joga).

Ez tehát azt jelenti, hogy olyan tagállami anyagi jog is alkalmazható a tartási ügyre, mely tagállam nem vett részt a jegyzőkönyv elfogadásáról szóló tanácsi határozat meghozatalában (Egyesült Királyság és Dánia), de ez jelentheti egy Unión kívüli állam jogának alkalmazását is.

A hágai jegyzőkönyv mellett a Róma III. rendelet 4. cikke is rögzíti az uniós norma egyetemes alkalmazásának szabályát. Eszerint a rendelet által kijelölt jogot akkor is alkalmazni kell, ha az nem a megerősített együttműködésben résztvevő tagállam joga. Ennek következtében a házasság felbontására, különválásra alkalmazandó jog lehet 1) a megerősített együttműködésben résztvevő tagállam joga, 2) a megerősített együttműködésben részt nem vevő uniós tagállam joga, vagy 3) olyan állam joga, mely nem tagja az Európai Uniónak.

A fent körvonalazott univerzális hatály és alkalmazás azzal a következménnyel jár, hogy fokozottan előtérbe kerülnek a nemzeti jogok eltéréseiből adódó jogalkalmazási akadályok, fokozva a közrendi vonatkozások jelentőségét is. Éppen emiatt került be mind a Róma III. rendeletben, mind a hágai jegyzőkönyvbe az ún. közrendi klauzula, mely szerint a rendelet, ill. a jegyzőkönyv által kijelölt jog valamely rendelkezésének alkalmazása megtagadható, ha az alkalmazás nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen az eljáró bíróság országának közrendjével.

Mindkét instrumentum lehetővé teszi kivételes körülmények között, a résztvevő tagállamok bíróságai számára a külföldi jog rendelkezésének figyelmen kívül hagyását, ha annak alkalmazása nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen lenne az eljáró bíróság országának közrendjével. A bíróságok ugyanakkor nem alkalmazhatják a közrenddel kapcsolatos kivételt egy másik állam joga rendelkezésének figyelmen kívül hagyása céljából, ha ez sértené az Európai Unió Alapjogi Chartáját és különösen annak 21. cikkét, amely a megkülönböztetés

³⁸ A rendelet 3. cikkének c) és d) pontja szerint a tartási kötelezettség tárgyában joghatósággal rendelkeznek: c) az a bíróság, amely saját joga alapján a személyi állapottal kapcsolatos ügyekben joghatósággal rendelkezik, amennyiben a tartási kötelezettség megállapítására irányuló kérelem az ügyben járulékos jellegű, kivéve, ha ez a joghatóság kizárólag valamelyik fél állampolgárságán alapul, vagy d) az a bíróság, amely saját joga alapján a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben joghatósággal rendelkezik, amennyiben a tartási kötelezettség megállapítására irányuló kérelem az ügyben járulékos jellegű, kivéve, ha ez a joghatóság kizárólag valamelyik fél állampolgárságán alapul. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés, hogy a rendelet miért nem utal az irányadó uniós jogra a személyállapot perre vonatkozó joghatóság körében, miért az eljáró bíróság saját joga szerinti joghatóságot veszi alapul? A választ rendelet joghatósági szabályainak univerzális hatályában találjuk. A rendelet 3. cikk c) és d) pontjai amiatt hivatkoznak a személyállapot perben eljáró bíróság saját nemzeti jogára, mert amennyiben az alperes szokásos tartózkodási helye nem egy uniós tagállam területén van, rá akkor is alkalmazni kell a rendelet cikkeit, viszont nem lévén uniós tagállam, a személyi állapottal kapcsolatos perekre vonatkozó uniós szabályozás, nevesül az új Brüsszel II. rendelet nem érvényesül az adott államban.

minden formájának tilalmáról rendelkezik. A „nyilvánvalóan” kifejezés azt jelenti, hogy a közrenddel kapcsolatos kivétel csak rendkívüli esetben alkalmazható.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye szerint a közrendi klauzula alkalmazása elsősorban nem uniós államok jogának alkalmazása esetén jöhet szóba, és garanciát jelenthet az eljáró bíróság számára, hogy nem kényszerül olyan jog alkalmazására, mely nyilvánvalóan ellentétes az európai uniós értékrenddel.³⁹

Ennél ugyanakkor összetettebb a kérdés, hogy vajon hivatkozhat-e a tagállami bíróság a közrendi klauzulára, ha más uniós tagállami jog alkalmazását kívánja így megtagadni.

Ez a probléma elsősorban a Róma III. rendelet alkalmazása során merülhet fel akkor, ha a házasság felbontására, ill. különválásra olyan tagállami bontójogot kellene alkalmazni, amely lehetővé teszi a házasság vétkességi alapon történő felbontását, és ez, összeegyeztethetetlen⁴⁰ az eljáró bíróság országának közrendjével.

Félő, hogy a kérdés pozitív tartalmú megválaszolása tovább szűkítené a megerősített együttműködésben elfogadott rendelet alkalmazását, tekintettel arra, hogy az együttműködéshez csatlakozó tagállamok közül is több állam joga teszi lehetővé a vétkességi alapon történő házasságfelbontást,⁴¹ így gyakran fordulhatna elő erre hivatkozással az alkalmazandó jog megtagadása.

A magyar jogalkalmazás szempontjából különösen érdekes a helyzet, ugyanis éppen a Róma III. rendelet helyezte hatályon kívül a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. 41. §-át, mely 2012. június 21-ig egyértelműen rögzítette, hogy „a házasság felbontására irányadó külföldi jogot a következő eltérésekkel kell alkalmazni: (...) c) a házasság felbontása nem alapulhat vétkességen.”

Ma tehát már semmilyen jogszabályi rendelkezés sem gátolja, hogy a magyar bíróság egy „külföldi” házasság felbontása során vétkességi alapú bontójogot alkalmazzon, ha a Róma III. rendelet szerint a felek jogválasztása ilyen jogra irányult, vagy a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog ezt írja elő. Kérdés, hogy mindez nem ütközik-e a magyar közrendbe, mely nem ismeri a vétkességi alapú bontást?

Álláspontom szerint a feladat pl. egy magyar bíró számára bármennyire nehéz is, az uniós tagállamok viszonylatában a kölcsönös bizalom elve talaján, ill. a felek önrendelkezési jogára tekintettel nem lehet közrendi kérdéssé tenni a vétkességi bontójog alkalmazását, mert ez következik az uniós jog elsőbbségéből, ami egyáltalán lehetővé teszi egy ilyen jog alkalmazását, ill. a felek akarati autonómiájának tiszteletben tartásából is. E logikát követve ugyanakkor nehezen lenne megtagadható egy nem uniós tagállam jogának alkalmazása, viszont egy ilyen jog alkalmazásának visszautasítására az Alapjogi Charta rendelkezései, és az Emberi Jogok Európai Egyezményének előírásai már megfelelő jogalapot teremthetnek.

Zárszó

³⁹ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Javaslat tanácsi rendeletre a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról, (COM(2010) 105 végleges/2 – 2010/0067 (CNS)) HL 2011. 2. 11.

⁴⁰ Szlovákia pl. ezért nem csatlakozott a megerősített együttműködéshez, mert attól tartott, hogy a vétkességi alapú házasság felbontás „hátsó-ajtós” módon visszaszűrődhet a szlovák bontójogba. In: Katharina Boele-Woelki: For Better or for Worse: The Europeanization of International Divorce Law, in: Yearbook of Private International Law, Vol. XII. 2010. Sellier, Munich 2011. 12. o.

⁴¹ Lehetővé teszi pl. a francia, belga, luxemburgi, osztrák, portugál bontójog. A rendelethez 2014-től csatlakozó Litván jogban is van vétkességi alapú bontás.

Tanulmányomban igyekeztem ráirányítani a figyelmet néhány olyan elméleti és gyakorlati jogalkalmazási problémára, melyek az európai polgári eljárásjogi jogfejlődés jelen stádiumában váltak láthatóvá, vagy mostanra csúcsosodtak ki, és amelyek megfelelő kezelése az európai családjog jövőbeli fejlődésének kulcskérdéseit jelentik. A cikkben felsorakoztatott problémák az európai polgári eljárásjog más területein is körvonalazódni fognak, hiszen mindkét, 2012-ben elfogadott, de 2015-től alkalmazandó rendeletben, az új Brüsszel I. rendeletben⁴² is megjelennek⁴³ az univerzális hatály egyes vonatkozásai,⁴⁴ az öröklési rendelet⁴⁵ alkalmazása körében pedig szintén jelentőséghez jut a házasság, és a szokásos tartózkodási hely⁴⁶ megfelelő értelmezése, az alkalmazandó jog egyetemes alkalmazása miatt pedig a közrend problematikája.

⁴² Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról

⁴³ A 2012. december 12-én elfogadott végleges normaszöveg végül elvetette a rendelet-javaslatban (COM (2010) 748.) megfogalmazott célkitűzést, mely ki akarta terjeszteni a rendelet hatályát az EU területén lakóhellyel, ill. székhellyel nem rendelkező alperesekre is, de a végleges normaszövegbe mégis a korábbi megközelítés, kizárólag az EU területén lakóhellyel, székhellyel rendelkező alperesekre történő alkalmazás került be.

⁴⁴ A rendelet (27) preambulumbekkezdése szerint „A határozatok szabad mozgása érdekében a valamely tagállamban hozott határozatot a többi tagállamban el kell ismerni és végre kell hajtani akkor is, ha valamely tagállamban lakóhellyel nem rendelkező személy ellenében hozták.”

⁴⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről

⁴⁶ A rendelet elsődleges kapcsolólve mind a joghatóság, mind az alkalmazandó jog esetében az örökhagyó elhalálozáskor meglévő szokásos tartózkodás helye.